

Turinys

Pirma dalis. Pirmosios amžinybės dienos	9
Pirmas skyrius. Areštas	11
Antras skyrius. Lauko kalėjimas	16
Trečias skyrius. Gyvas baltagvardietis	22
Ketvirtas skyrius. Sulaikytieji jugoslavai	27
Penktas skyrius. Paporučikis Tadeušas	32
Šeštas skyrius. „Hiviai“	37
Septintas skyrius. „Jūs kaltinamas pagal straipsnį“	41
Antra dalis. Pradžioje buvo	47
Aštuntas skyrius. Milia Zabaštanskis	49
Devintas skyrius. Zabaštanskis viršininkas	60
Dešimtas skyrius. Liuba	67
Vienuoliktas skyrius. Rytų Prūsijoje	72
Dvyliktas skyrius. Byla iškelta	108
Tryliktas skyrius. Graudencas. Paskutiniai mūšiai	120
Keturioliktas skyrius. Kovo idos	150
Penkioliktas skyrius. Budrusis Mulinas	159
Trečia dalis. Vyksta tyrimas	169
Šešioliktas skyrius. Apnuoginame šaknis	171
Septynioliktas skyrius. Daug seniau	179
Aštuonioliktas skyrius. Naujo sukirpimo Širdelė	194
Devynioliktas skyrius. Majoras iš nelaisvės	210
Dvidešimtas skyrius. Pirmas blatnasis ir pirmas prokuroras	214
Dvidešimt pirmas skyrius. Po pergalės	222
Ketvirta dalis. Sugrįžimas į tėvynę	243
Dvidešimt antras skyrius. Spręs Ypatingasis pasitarimas	245
Dvidešimt trečias skyrius. Bydgoščius–Brestas	250
Dvidešimt ketvirtas skyrius. Vokiečių kazokas Petia Volodia	265
Dvidešimt penktas skyrius. Etape	272
Penkta dalis. Kur amžiais šoka ir dainuoja	283
Dvidešimt šeštas skyrius. Suchobezvodnaja. Unžlagas	285
Dvidešimt septintas skyrius. Per „Ašį“	293
Dvidešimt aštuntas skyrius. Stukačiai	315
Dvidešimt devintas skyrius. Ligoninikėje	324
Trisdešimtas skyrius. Velykos	334
Šešta dalis. Mano Maskva	347
Trisdešimt pirmas skyrius. Butkal sanatorija	349
Trisdešimt antras skyrius. 96-oji kamera	356
Trisdešimt trečias skyrius. Tik teisingumo	378
Trisdešimt ketvirtas skyrius. Intermedija	413
Septinta dalis. Justicijos triumfas	439
Trisdešimt penktas skyrius. Vėl Butyrkos. Vėl tribunolas	441
Trisdešimt šeštas skyrius. Didžioji Volga	464
Trisdešimt septintas skyrius. Normalus mirtingumas	487
Trisdešimt aštuntas skyrius. Kokį gyvenimą ginti?	500
Trisdešimt devintas skyrius. Tarp frontų	519
Keturiasdešimtas skyrius. Amžinybė tęsiasi	552

Dvidešimt penktas skyrius

Etape

Kelis šimtus kalinių sugrūdo į pusę tuzino „vagonzakų“, kitaip – Stolypino vagonų. Stolypino vagonas perdarytas iš įprasto keleivinio. Langai palikti tik iš vienos pusės, purvini matiniai stiklai iš viršaus užtraukti metaliniu tinklu. Kitoje siauro praėjimo pusėje kupė visai be langų, iki viršaus užkalotos storų plieninių virbų grotomis. Tokioje kameroje apačioje du suolai, virš jų – gultas su landa, o viršuje dar dvi lentynos. Iš viso septynios aštuonios gulimosios vietos. Breste sugrūdo po dešimt dvylika žmonių į vieną kambarą. Iki Oriolo važiovome parą. Per miestą ėjome pėstute – ištįsusi purvina pilka minia. Gatvės tarp griuvėsių, rausvai rudų, vietomis skysta dulkėta žaluma apžėlusiu gaisraviečių; stirksojo tuščiomis akiduobėmis apsmilkę namų karkasai.

Kalėjimo kieme taip pat buvo daug sugriautų pastatų, bet jau smagiai raudonavo naujos plytų sienos ir šiaušėsi geltonos statybinių pastolių lentos. Persiunčiamosios garsiojo Oriolo centrinio kalėjimo kameros – senos, tamsios, medinėmis grindimis, kūrenamos krosnimis; pasivaikščiojimų kiemelis – ankštas lentinis gardas. Mus maitino skysta pernykščių kopūstų buza su šiokiais tokiais neskustų bulvių pėdsakais... Taip praėjo dešimt dienų. Paskui vėl žalias apyžlibis vagonas. Kupė iš pradžių grumdėsi dešimtdvylika žmonių, bet pakeliui įsodindavo vis naujų. Dažnai ir ilgai stovėdavome; vagoną tai atkabindavo, tai vėl prikabindavo, stumdė nuo vienu bėgių ant kitų.

Oriole išdavė kelionės davinį trims dienoms: duonos ir biraus žirnių koncentrato – sausų žalių, iki kietumo susigulėjusių miltų, aitriai trenkiančių, sūdytų su pipirais. Burną ir gerklas sutraukdavo švitrinis sausumas. Vandeni išduodavo tik dukart per parą. Sargybinis atnešdavo kibirą.

– Semkit, kas kuo turit... Nors konservų skardine, nors pilote.

Smaugiantis ankštumas. Smaugiantis troškulys. Smaugianti smarvė. Visą laiką girdėti nužeminti maldavimai:

– Viršininke, vandenėlio... Pilieti kareivi, brangusis, prašytume, gerklė perdžiūvo... Vandenė-ė-lio!

Į tualetą išvesdavo dukart per parą. Iš visų pusių buvo girdėti:

– Viršininke, nusilengvinti... Leiskit, dėl Dievo, nusičiurkšti... Mielasis pilieti sargybini, leisk nusilengvinti, nebėr jėgų!.. Ei, viršininke, leisk į tualetą, o tai koridoriuje prileisiu...

Pravažiavus Oriolą mūsų kupė antrame ir trečiame aukšte įsikūrė ketvertas: kapitonas Piotras D., neatsikratomas Petia Volodia, mokytojas iš Bresto Germanas Ivanovičius ir aš; o apačioje sėdėjo keli „vakariečiai“, t. y. ukrainiečiai ir lenkai. Važiuojant pas juos įstūmė kelis tėvynainius – *blatnuosius*. Vyresnysis, Fedia Nosis, apie keturiasdešimties, iškart užsiropštė pas mus viršun. Trejetas liko apačioje: tylus, paniures Alikas – dvidešimtmėtis vaikinukas – jis būtų galėjęs atrodyti vaikiškai mielas, jei ne blausios šaltos akys. Jo bičiulis Kolia buvo šnekesnis ir gyvesnis; vaikiškas veidas nusėtas purvinų raukšlių. Ketvirtą vadino *maloletka* (mažvaikiu); spuoguoatas, apskretęs, ne vyresnis kaip dvylikos ar trylikos; įsitaisė po apatiniu suolu.

Fedia buvo draugiškas, linkęs bendrauti, elgėsi su mumis kaip senas pažįstamas, vaišino machorka. Jau pirmą valandą puolė pasakoti, kaip „kaps-tėsi“ iš lagerių Tolimuosiuose Rytuose 1937 metais, kai „barakai jau tino nuo penkiasdešimt aštunto“. Jis su dviem partneriais ėjęs per taigą beveik keturias savaites.

– Išbadėjom, sutikom korėjietį, kokių dvylikos, kaip mūsų mažvaikis. Papjovėm. Išsikepėm. Niek, esti galima. Tik liesas. Bet nuo pilvo užkandom. Tiesa, vienas iš mūsų vėliau kiek sunegalavo. Vėmė. Bet tik dėl to, kad neiškentė, dar žalią ėmė kirsti.

Alikas ir Kolia apačioje pusbalsiu kalė anketą. Alikas važiovo kaip „pakaitynis“. Jis buvo nuteistas metams, bet kai šaukė į etapą, susikeitė vardais su kitu vagimi, nuteistu dešimčiai. Jis turėjo laikytis to vardo, kol pasibaigs tikras jo paties kalėjimo laikotarpis, ir prisipažinti pakeistajam su jo vardu išėjus į laisvę. Už tai jam blogiausiu atveju grėsė dar metai kaip bendrininkui sukčiaujant. Tačiau anketą jis gavo sunkią, ne mažiau kaip pusės tuzino pavardžių: „Petrovas, kuris ir Semichinas, ir Artemenka, ir Nikolajevas, ir Chromčenka, ir Abdulajevas, ir t. t.“ Ir gimimo metai akivaizdžiai neatitiko amžiaus – dešimčiai metų vyresnis.

Fedia išaiškino mums, kas yra vagių įstatymas ir kaip reikia mokėti gyventi lageriuose. Tikino kaip garbingas vagis gerbiantis mus, kareivas.

Su dideliu malonumu kreipdavosi į mus „kapitone“, „leitenante“, „majore“, užjaučiamai klausinėjo apie bylas.

Kapitoną D. 1944 metų pradžioje kartu su didele grupe parašiutininkų – diversantų ir žvalgų – permetė į Rytų Prūsiją. Nežinia, ar šturmanas atsitiktinai apsiriko, ar vokiečių kareiviai netikėtai atsidūrė nusileidimo vietoje, bet vos nusileidusius parašiutininkus iškart apšaudė. Jam ir dar dviem pavyko pasislėpti miške ir nusinešti vieną raciją. Jie užmezgė ryšį su fronto žvalgyba, perdavė kelis pranešimus (apie tai, ką pamatė keliuose). Racija liko be maitinimo, visos atsargos buvo išnaudotos pirmąją naktį. Jie apie tai pranešė, atkakliai prašė, štabas žadėjo, bet nesiuntė. Teko eiti į kelią, medžioti pavienes mašinas, pasirūpinti akumuliatoriais. Tada ir juos imta medžioti. Jis buvo sužeistas – lengvai, į šlaunies audinius, – bet žaizda supūliavo. Karščiavo. Jį paliko seno eigulio, kuriam pasakė pabėgę iš karo belaisvių stovyklos, namelyje ir prigrasino, kad jam baisiai atkeršys netrukus ateisiantys rusų kareiviai, jei išduosiąs sužeistą draugą. Eigulys dievagojosi tylėsiąs. Visgi žandarai, matyt, patys užčiuopė pėdsaką, žinojo, ko ieško. Kai kurie iš nusileidžiant sučiuptos grupės jau viską papasakojo. Jie ir atpažino savo vadą.

Kapitonas tikino, esą jam suteikė Sovietų Sąjungos didvyrio vardą, manydami, kad po mirties, ir kad tai jam pasakęs tardytojas. Vėliau, jau lageryje, jį paleido – pritaikė amnestiją. Gavau iš jo atviruką iš Almatos: „Pranešu, kad grįžau į ankstesnį gyvenimą ir ankstesnį darbą.“

Petia Volodia iškart ėmė taikytis prie *blatnujų*, dėjosi saviškiu, tačiau stengėsi draugauti ir su kapitonu, ir su manimi.

Etape jau mažiau jo bijojau – kam jis galėjo įskūsti?

Artimiausiu mano bičiuliu jau Breste tapo Germanas Ivanovičius – tylus, išblyškęs, sunkiai vaikštantis dėl reumatizmo. Breste rusų gimnazijoje jis dėstė rusų kalbą ir literatūrą, lenkų literatūros istoriją. Jį areštavo už tai, kad atėjus vokiečiams ir uždarius gimnaziją jis dirbo ligoninėje statistiku ir vertėju. Kartais jis pasakodavo mums savo sukurtus romanus iš užsienio gyvenimo. Pusbalsiu, monotoniškai ir nepavargdamas postringaudavo apie neturtingų, bet kilnių vokiečių ir prancūzų jaunuolių meilės nuotykius, dažniausiai šie baigdavosi liūdnei: savižudybe, mirtimi nuo džiovos arba herojiška žūtimi gelbstint žūvančius gaisre arba vandenyne...

Po mumis sėdėjo, grumdėsi ant suolų, rangėsi ant grindų „vakariečiai“, taip pat važiavusieji iš Bresto. Paniuręs pečiuitas senis Gerasimas, buvęs caro „fitfelis“, atėjus vokiečiams buvo kaimo seniūnu. Trys vieno miestelio gyventojai – mechanikas Ivaščiukas, mokytojas Petro Semionovičius, dailidė Ivanas – buvo areštuoti kaip pagrindinės banderininkų organizacijos Vilkų

sąjungos nariai. Tokios organizacijos niekada nebuvo. Jų žodžiais, viską prasimanė buvęs gimnazistas Stasas. Jis irgi važiavo su jais. Ivaščiukas ir Petro Semionovičius pasakojo, Ivanas tikrai linkėjo: tas Stasas buvo miestelio policininkas, „nušovė du žydus ir vieną rusų belaisvį... todėl bijojo *šibenicos*⁴¹ ir, kad prisimeilintų NKVD, sumanė tą vilkų sąjungą ir mus, savo kaimynus, į Sibirą išginė, *psia krev*, skundikas prakeiktas“. Kai Stasą atvedė į persiuntimo kamerą, jie užsipuolė jį, keikė, kliuvė ir jam keli antausiai... Plačiaveidis, plona ilga nosimi ir giliai įkritusiomis akimis, jis gailiai inkštė, dievagojosi nieko nežudęs, nieko neprasimanęs.

– Tai pan tardytojas mane mušė, taip mušė, tiesiai į veidą ir lazda per galvą, per pečius, per šonkaulius ir pilvą batais arė.

Taip skaudžiai mušė, kad Stasas tik „verkė ir viską pasirašė“...

Stasas ir kameroje gyveno po gultu, ir vagone palindo po suolu. Visi niekino policininką ir išdaviką. O jis vergiškai visiems lenkėsi, ypač „bendrabyliams“. Tačiau dalijant kameroj duoną ir išduodant bužą jis persimainydavo, žiūrėdavo įsitempęs, išrausdavo, suprakaituodavo, akys patamsėdavo iš tramdomo pikto godumo. Kartais pratrūkdavo.

– Kodėl tam ponui taip tirštai, o man vien skystimas? Aš irgi alkanas.

Kartą jam pasirodė, kad dingo jo marškiniai.

– Nauji marškiniai, visai nauji marškiniai. Matusia atsiuntė.

Kaip žiurkė šiepė smulkius, aštirus dantis, vis spiege: „Nauji marškiniai!“ Akimirka buvo aišku – nors ir dabar užmuš arba išduos mirti.

Tačiau kiekvieną vakarą prieš miegą, ir kameroje, ir vagone, jis klaupdavosi ant kelių, užmerkdamo akis ir meldavosi... Meldavosi pakuždomis, gokčiodamas, apimtas tikros ekstazės. Meldavosi ilgai taip spausdamas rankas priešais krūtine, kad paballdavo kauliukai. O veidas tarsi atsigniaždavo, parausvėdavo, tapdavo vaikiškai beginklis, patiklus, net gražus. Pasimeldęs jau su niekuo nesikalbėdavo, sliuogdavo į savo plyšį. Naktimis kartais per miegus šaižiai šaukdavo: „Oi, nebedarysiu, nebedarysiu! Oi, nežudykit, panačku, oi, nežudykit!“

Alikas ir Kolia netruko pradėti „tikrinti“ kaimynų daiktus. Ir tuomet platus kaip lokys Gerasimas, gyresis, kad turėjo tris Georgijus kaip pats narsiausias žvalgas, Ivaščiukas – peštukas ir keikūnas, tikinęs, kad „niekada nieko nebijojo“, godusis Stasas, rūpestingai pakavęs bet kokį skurlį, rinkęs visus trupinius, ir ramus, mažus Petro Semionovičius, ir pečiuitas Ivanas, ir dvejetas ilgšių Polesės gyventojų – tikrų banderininkų, ir tykus arogantiškas inžinierius iš Varšuvos – visi be žodžių pakluso dviem berniūkščiams,

⁴¹ Šibenica – kartuvės.

pradėjusiems juos plėsti. Kita vertus, iš inžinieriaus nebuvo ko imti, jis, kaip ir mes, kareivos, keliavo be bagažo.

Ivaščiukas iš pradžių lyg ir bandė paprieštarauti:

– Juk tai mano maišas... ko tu į jį lendi... tu ten nieko nepasidėjai.

Alikas staigiu judesiu bedė jam į Adomo obuolį:

– Nekvėpuok, padla.

Ir kol tas kosėjo šluostydamasis ašaras, Alikas ir mažvaikis dalykiškai kratė kitus maišus ir lagaminus, o Kolia kone meiliai aiškino:

– Jūs, vyrai, supraskit. Mums gi taip priklauso... O jūs užtai kartu su žmonėmis pavalgysit ir parūkysit. Juk tik padla, tik šliužas prakeiktas tokį gėrį užspaudžia, na, tai yra kostiumus, marškinėlius, kai už juos galima ap-turėt ir duonos, ir tabokėlio. Na kam tau lagery tas švarkas. Vis tiek atims. O tu iš bado plauksi klipatynan, o čia prakiši švarką už duonelę. Ir gyventi galima. O ten viršininkas ir aprens, ir apaus. Šventa tiesa, lagery nuogas nebūsi.

Kai viršuje išgirdau stumdymąsi ir paklausiau, kas ten dedasi, Fedia Nosis patikliai nusišypsojo:

– Tai jų asmeniniai reikalai. Jūs nesikiškite, majore. Patikėkite manim, nereikia. Aš jau dvidešimt metų kalėjimuose ir lageriuose... Norit likt gyvas, tuomet galvokit tik apie save, dar apie partnerį, apie bičiulį galima. O tie sidorpolikarpyčiai jums kas? Jie jus patį be druskos suėstų. Aš tuos niekšus pažįstu. Dėl skuduro užmuš žmogų, už lašinių bryzą sielą ištrauks. Štai jūs, frontininkai, kareivos, argi jie jūsų gailėjo, kad jūs badaujat ir nieko, be mi-linių, neturit?

Kapitonas ir Petia Volodia pritarė.

– Teisingai, kam tau jų gailėt – buožių, buržujų. Tu, majore, nelisk. Štai mes, kareiviai, na dar Germanas Ivanovičius kaip geras rusas ir tavo prie-telius – mes viena kompanija. O tie iš tiesų vilkai. Tu tik pažiūrėk, kokios jų terbos pilnos – džiūvėsiai ir lašiniai, – tik argi kada pasidalijo? O šitie savi vaikinai, jie sovietiška, sąžiningai viską padalys.

– Tai jau tikrai, teisingai. – Fedia Nosis dar ilgai aiškino, kokie kilnūs ir nesavanaudiški vagių papročiai. – Mes nespaudžiam, neslepjam gero, jei-gu šalia alkanas. Kol yra – ryk, krimsk. O rytoj – Dievas davė dantis, duos ir duonos. Ir skudurų negailim kaip vertelgos. Kad ir koks būtų kostiu-mas – bostonas ar paltas koverkotas – išmainysim į duonos kepalą, sauja machorkos.

Breste gaudamas siuntinius Germanas Ivanovičius visad vaišindavo mus. Dabar jis man kuždėjo:

– O žinot, juk tai net teisinga. Tie banderininkai ir policininkai mus su jumis būtų papjovę, jei tik būtų galėję. O jau pasidalyti su alkanu – niekada. Aš juos pažįstu, visą gyvenimą šalia gyvenau. Jie – baisi publika. Godūs, šykštūs, rusų ir lenkų nekenčia, o jau apie žydus ir kalbėt nėra ką, jie juos žudė ir įdavinėjo – buvo pirmieji vokiečių pagalbininkai. Sovietų valdžia jiems kaip velniui kryžius...

Iš apačios sklido tramdomos dejonės, atodūsiai ir ašaringas kuždesys:

– Oi, Alikai, mielas, Kolia, paklauskite, juk tai paskutinė pora apatinių, jos lopytos... Oi, neatimkite nors šio kašnelio. Man gi daktaras liepė, aš mir-siu be lašinių...

Petia Volodia ir Fedia Nosis gulėjo nukorę galvas tarp gultų. Fedia ret-sykiais komandavo, o Volodka triumfuojamai krizeno ir skelbė „suvestines su komentarais“.

– Lašinių dvi, ne, trys paltys – kokie šeši kilai... Tai bent Gerasimas, bybys aštuoni iš septynių... Baltučiai džiūvėsiai!... Taip gerai tarpdančius džiūvė-sėliu pasikrapštyt... Ak tu, kalės banderininke, – skundeisi, kad tau mažai davinio, o kokius džiūvėsėlius laikei užspaudęs... batus, chrominius! Ak tu, policininko snuki, į lagerį kaip į paradą važiuoja... Cukrelio, cukrelio!.. Du kilai bus... Tai bent ponas Ivaščiukas, o dar apsimetinėjo klipata!..

Alikas ir Kolia perdavinėjo aukštyn trofėjus. Fedia Nosis kaip vaišingas ponas dalijo mums visiems, smagiai krimto lašinius, seikėjo cukrų – ir mes valgėm. Buvo gėda, net pykino. Bet negi geriau, jei viską suris patys *blatnie-ji*? O tie ko slėpė? Ko inkštė, apsimetinėjo nieko neturį? Ir kaip juos užstoti, jei jie, bailiai, nuolankiai pasiduoda?

Alkis, šiek tiek sumažėjęs dėl tvankos, troškulio, slopinamas suvokimo, kad nėra ko tikėtis iki rytojaus, iki naujo davinio, pamačius rausvus lašinius ir rusvus kvietinius džiūvėsėlius ėmė skaudžiai mausti pilve, smaugti, spaus-ti gerklas, burną...

Ir aš skverbiausi į vagies dovanotą lašinių bryzą, skverbiausi dantimis, lūpomis, liežuviu. Įsakinėjau sau neskubėti, kąsti mažesniais kašniais, tęsti palaimą. Ir džiūvėsį iš pradžių aplaižydavau, apčiuldavau, kol suminkštės, ir kašdavau atsargiai, kad neprarasčiau trupinių.

Apačioje tarpe platus, plokščias Gerasimo veidas, drėgnas nuo prakaito ir ašarų, purvini žili šeriai pabalo.

– Žmonės gerieji, tai duokit ir man nors lašinių bryzelį paragaut.

Petia Volodia šaipydamasis pamokslavo:

– O ko tu, Georgijaus kavalieriau, fitfeli, tokį gėrį slėpei? Pats nuo savęs ir paslėpei.

Baisiai sunku – atplėšti kąsnį nuo svetimų vogtų lašinių ir sviesti savininkui. Baisiai sunku. Bet atplėšiu ir duodu. Ir Germanas Ivanovičius atplėšia ir duoda. Gerasimas murma – dėkoju, dėkoju ir žiūri į mus su dygia neapykanta. O į Fediją Nosį, kuris tik sprigteli jam nestipriai į žemą kaktą po pat žilu ežiuku, spokso įsiteikiamai.

Fedia sukomanduoja:

– Dink, Sidorai Polikarpovičiaus. Negadink žmonėms apetito. O tu, majore, įsikirk: tegu jis pastimpa šiandien, o mes rytoj. Tai ir yra gyvenimas.

Iki Gorkio važiuosime kone savaitę. Ilgai stovėjome kažkur prie Maskvos ir pačioje Maskvoje.

Viršuje mes penkiese gyvenome erdviai. Germanas Ivanovičius uoliai „spaudė“ sentimentalius romanus. Kartais jį pakeisdavau, pasakodavau Rusijos istorijos epizodus arba Šerloko Holmsio ir tėvo Brauno nuotykius.

Apacioje ant suolų ir po jais grūdosi kokie dešimt, kartais ir dvylika žmonių. Skaičius keitėsi. Vienus išvesdavo, kitus atvesdavo. Sargybiniai kartais persodindavo kalinius į kitas kameras. Išvesdavo nusilengvinti, o vėliau suklydę įstumdavo pas kaimynus arba staiga „pasigailėdavo“ – štai tu ir tu, nagi, išei, pakvėpuok. Tai buvo daroma tam, kad Alikas, Kolia, mažvaikis ir jų kolegos kitose kupė galėtų ramiai „tikrinti“ daiktus. Jiems paprašius: „Viršininkėli, nusilengvinti“, išleisdavo be eilės, o jie pasiimdavo su savimi iš svetimų lagaminų pasisavintas kelnes, švarkus, baltinius ir grįždavo su duona, Kaspijos kuojomis, machorka. Aiškino: sargybiniai žmogiškai pasigailėjo ir išmainė stotyje. Bet duona buvo lygiai tokia kaip daviniai, kuriuos gaudavome rytais, – nesverti, skirtingų kalibrų. Ir kuojos tokios pat, kokias mums išduodavo po Maskvos.

Sargybos viršininkas, iškaitęs rausvasnukis leitenantas gurgždančiais auliniais, vaikštinėjo koridoriumi. Jis komandavo pasitikinčiu boseliu ir gėrėdamasis savo balsu bei sąmoju vis pridurdavo: „Išmokysiu jus laisvę mylėt!“

Vienoje ar dviejose kupė važiuo moterys. „Vagilkoms“ pradėjus „tikrinti“ ir „tvarkyti“ pakeleives, tarp jų atsirado balsingų moteriškių, keiksnojančių šaižiais turginiais balsais:

– Plėšia... sargyba, niekšai, kur žiūrit? Mes skųsimės. Plėšia, sūkos. Tu nelįsk man į akis – čia mano džiūvėsiai, tau neduosiu. Užmušiu sūką, bet nė trupinio neduosiu...

Kolia kaip pasiūtęs dėjo ant gyvačių, fašisčių, gobšuolių. Jis ir dar keli tokie pat balsingi iš gretimų kamerų užstojo savo drauges.

Sargybiniai džerškėdami raktais ištempdavo kažką iš pradžių iš vienos, paskui iš kitos kupė.

Moters balsas maldaujamai spiegia:

– Oi, viršininkėli, oi, mielas, ne aš, dievaži, ne aš, kad aš savo vaikelių nepamatyčiau... Oi, nemuškit.

Sodrus leitenanto balsas:

– Išmokysiu jus laisvę mylėt.

Kitame gale inkščia apsisnargliavęs berniūkštis:

– Už ką mane, už ką mane? Pilieti viršininke, aš gi nieko neėmiau. Pilieti viršininke... oi, nemuškit, oi, daugiau ne... oi, šonkaulius sulaužė... Oi oi oi! – Klyksmas šaudavo aukštyn, užspringdavo...

Leitenanto balsas tingiai, įprastai:

– Nepatinka, padla? Išmokysiu jus laisvę mylėt!

Iš visų kupė įvairiabalsiai riksmi:

– Nemuškit berniuko, niekšai. Pasigailėkit bobų, budeliai. Tai neteisėta... Žandarai prakeikti... Taip jam ir reikia, pašlemėkui, įkėsk jam kaip reikiant, viršininke!.. Po priedanga plėšia. Atsišėrė – snukiai net blizga parazitų! Nedrįskit mušti, niekšai... Rašysim Stalinui... Atmušk jam jaknas, kad daugiau nebevogtų.

Šaukė ir mūsų kupė. Garsiausiai – riebiai keikdamiesi – Alikas su Kolia. Bet šiuo klausimu solidarizavosi su jais: sargybiniai mušė beginklius. Šaukiau kažką panašaus į:

– Kas jūs? Sovietiniai žmonės ar žandarai? Jūs darot gėdą savo mundurams! Nedrįskit mušti!

Sargybiniai bėgiojo praėjimu daužydami raktais į kamerų grotas.

– Tylos!.. Nutilt!.. Surišim... nieko neleisim į išvietę... Kas šauks – antrankiais... Kad jus... jus... jus...

Leitenantas vaikštinėjo neskubėdamas. Traukinys lėkė didžiausiu greičiu. Riksmi jo negąsdino:

– Jei kas dar išsižios – surakinam antrankiais. Ir iki galo be tualetu. Varyk į kelnes, ir tegu kiti džiaugiasi. Išmokysiu jus laisvę mylėt!..

Pagaliau atvažiuoju.

– Greičiau išeit, lėkte kaip kulka! Nesikuist! Žingsnis šonan – pabėgimas. Šaunu be įspėjimo. Išeit ir sėst! Nesikalbėt! Iškart sėst! Nesigręžiot! Nesidairyt į šalis! Žiūrėt po kojom!..

Išvirstam iš vagono ir čia pat, tarp bėgių, sėdamės tankiu guotu tiesiai ant žemės.

Mes prie pat stoties. Už kelių žingsnių – peronas. Ten – laisvi žmonės. Girdėti moterų, vaikų balsai, juokas. Laisvi žmonės juokiasi. Jie atvažiuoja, išvažiuoja. Eina ir važiuoja, kur nori.

– Nesėdėt ant maišų! Nestypsok! Sėsk šalia! Nežiūrėk! Spauskis į krūvą!

Tai mūsų vagono sargybiniai negarsiai šūkčioja. Naujas kalėjimo konvojus dar tik priima etapą. Jis stovi nuošaly – užnugario kareiviai sulamdytomis, nunešiotomis palaidinėmis, dulkėtais kerziniiais auliniiais. Mus atvežę frantai žiūri į juos iš aukšto.

Nervingai žiovuja keli aviganiai. Kareiviai rūko abejingai nužiūrinėdami mus.

Vėliausiai iš vagono išveda tris nubaustuosius... Tarp jų – Alikas. Anądien jį pervedė į kitą kamerą. Germanas naktį girdėjo, kad konvojus jam net degtinės davė mainais už prašmatnius aulinius. Bet rytą, per patikrinimą, prieš atvykstant traukiniui, jis pamiršo savo naująją anketą.

Fedia Nosis aiškino: „Tai, vadinasi, sargybai pliusas, kad išryškino. O kalėjimo prižiūrėtojams, kurie išleido, priešingai – minusas. Jeigu tas pakeistasis jau laisvėj ar kitam lagery, o ten jį kaip nesunkų jau iš po konvojaus paleido ir jis pasipustė padus, jiems bausmes gali skirt...“

Aliką atvedė surakintą antrankiais. Ant skruosto prastai nuplautos nuobrodos, marškiniai suplėšyti, akys tokios pat tuščios. Jį ir dar du surakintus sodina atskirai, prie šunų.

Naujosios sargybos viršininkas – neišvaizdus tamsaus gymio leitenantas. Diržu suveržtas kitelis styri kaip balerinos sijonėlis. Jis ir jo viršila, taip pat žemaūgis, kvadratinis, rusvai pilkais ūsiukais po blizgančia apsilaupiusia rausva nosimi, mus skaičiavo ir dėliojo mūsų „bylų“ aplankus į brezentinius maišus.

Už dešimties žingsnių stūkso aukštas peronas. Pilkšvai raudona plytų siena. Viršuj gruoblėtas pilkas asfaltas. Bėgioja berniukai vienomis trumpikėmis ir purviniais marškiniais. Du girti – vienas vyresnis kareivio palaidine, kitas, jaunesnis, mėlynais marškinėliais – spokso į mus. Baltapūkis su marškinėliais užtraukia: „Tai toli, šaly Sibiro...“

Vienas iš sargybinių užlipa ant perono. Aprėkia jį:

– Pilieti, išėikit.

Tas maivosi:

– O kas tu toks? Aš laisvas pilietis. Aš koviausi už tėvynę. Aš tau į burną...

Mūsų guote patenkintas krizenimas.

Toliau perone sėdi kelios tamsiaveidės bobos pilkšvai baltomis dulkinomis skepetomis. Jų tokios pat išbadėjusios, užgesusios akys, kaip ir visų, sėdinčių su manimi.

Ramentais pasiramščiuodamas atšlubčioja vienakojis, liesas, išdžiūvęs, atsilapojusia striuka miline, palaidinė suskretusi, blizga medaliai. Žiūri į mus piktai, smalsiai:

– Vlasovininkai? Mes kraują liejom, o jūs, niekšai... kad jus... fricams tarnavot... Karti visus!

Sargybinis jam:

– Eikit, pilieti. Negalima.

Dvi jaunos moterys. Viena aukšta, storablauzdė, marga skarele iki akių. Pilka drobinė striukė plati, lyg svetima. Kojinės apsisukusios aplink kojas nelyg sraigtas. Nukleipti vyriški pusbačiai. Antroji žemesnė, vienplaukė, šviesiai rusvų plaukų, didelės krūtys veržiasi iš palaidinės, ant įdegusių kojų žydros puskojinės ir mėlynos vaikiškos šlepetės.

Aukštoji sušuko:

– Berniukai, o frontininkų čia yra?

– Yra yra, – atsiliepė keli balsai. Garsiausiai mudu su kapitonu. Mes ir matomi geriausiai – karininkų milinės, abu aukšti ir net sėdomis stirksome aukščiau bendros krūvos.

Dabar perone jau dvejetas mūsų sargybinių. Jie stumia moteris, tiesa, ne itin stengiasi: „Keliaukit, pilietės. Keliaukit. Negalima.“

Tos nueina, bet po kelių minučių grįžta. Abiejų rankose mazgeliai. Agurkai. Svogūnai. Bandelės.

– Ei, berniukai, frontininkai, gaudykite! Tu, ilgši, juočki, gaudyk! O čia tau, gražuoli baltapūki. Valgykit, berniukai...

Meta taikliai, tiesiai į rankas kapitonui ir man. Sargybiniai rėkia jau garsiau, neramiau:

– Pasitraukt, negalima! Pasitraukt, nemėtyti!

Už nugaros – dvokiantis vagono karininko balsas:

– Kas čia darosi? Už tai į teismą, už tai nušauti galima. Išmokysiu jus laisvę mylėt!

Naujas karininkas šaukia silpnu perrėktu diskantu:

– Saa-argyba! Ginklus mūšiui paruošt. Atsikratyt pašalinių! Kas paėmė siuntinius – atiduot.

Moterys meta iškart viską, kas liko, į bendrą guotą.

Perone juokas. Ilgšė aidžiai šaukia žemu balsu:

– Ko nerimstat, draugai karininkai? Ar jums gaila, kad išbadėjusiems duonos kąsnelių paduos? Jums dėl to ne blogiau. Ne iš jūsų atėmė!

Antroji išraudo, per ašaras rėkia:

– Jie iš fronto. O jūs čia su kuo kariavot? Snukiai ištinę! Patys atsidursit kalėjime, prisiverksit!

Abu įkaušėliai ir vienakojis, ką tik keikęs vlasovininkus, prijaučia:

– Ką šaudyti nori? Bobas šaudyti? Už išmaldą šaudyti? Kaip vokiečiai darė! Tik pabandyk, šauk, niekše! Aš tau ramentu kaip vošiu, ir automatas nepadės! Aš Varšuvą ėmiau, kad jus velniai!

Išgirdę riksmus subėga berniukai. Ateina dar daugiau žmonių. Prieky dviese: jis – aukštas, petingas, karininko kiteliu be antpečių, spindi ordinais ir medaliai, išblizginti auliniai; ji – žemesnė, rausvutė, ryškiai raudonomis lūputėmis, geltoni plaukai iki pečių, gėlėta suknelė, liaunos baltos kojos ir bateliai madinga pakulne. Jis žiūri į mus bodėdamasis, ji – stebėdamasi, baugščiai.

Ant perono užsiropštė dar keli sargybiniai, stumia susidariusią grūstį:

– Piliečiai, eikit, piliečiai, uždrausta.

Švilpimas. Loja šunes. Abu sargybos leitenantai keiksnoja vienas kitą. Pasirodo, mūsų vagoną atvarė neteisingai. Ne į tą kelią. Jie dėl to susirūpinę labiau nei dėl mūsų.

Paskubomis kramtau agurką ir lipnią, salsvą bandelę. Kokios nuostabios tos moterys! Kad tik jų nepamiršus. Gerklėje įstringa lyg tešlos gniutulas, lyg gaudulio ašaros.

Piktai ambrija šunes. Stūgauja girtasis. Gaudžia balsai. Arčiau esantys sargybiniai gargždžiai komanduoja:

– Nesidairy! Glaustis į krūvą! Nekalbėt!

Viršuje, po tamsia perono perdanga, plieninė santvara – nuožulnus segmentas. Melsvai pilki rusvų rūdžių dėmių nusėti pinučiai: vidury, pačiame viršuje, sudžiūvęs eglių šakų vainikas aplink nespaltotą portretą – matyti ūsai, antpečiai, ordinais. Žemiau – išblukusio rausvo kartūno juosta. Balkšvos raidės: „Ačiū didžiajam Stalinui už mūsų laimingą gyvenimą!“

Penkta dalis

KUR AMŽIAIS ŠOKA IR DAINUOJA